

Стандартизація та експресивність інфраструктури речень у мові мас-медіа

У статті розглянуто інфраструктуру речень мови мас-медіа у логічному поєднанні стандартів та експресивних засобів. Звернуто увагу на такі прийоми представлення джерела інформації: цитування, підрядні частини складнопідрядних з'ясувальних речень, вставні та вставлені конструкції.

Одним із найважливіших завдань мови мас-медіа є сприяння формуванню громадської думки. Аналізуючи складові змісту текстів засобів масової інформації з точки зору прагматичної теорії, слід розглядати співвідношення та функціонування мовних засобів, які використовуються для передачі ставлення адресанта до того, про що він повідомляє адресатові у конкретній комунікативній ситуації. Адже для того, щоб сформувати певну систему думок слухача, читача, глядача, публіцистичний твір має бути бездоганим щодо логіки та мовного оформлення. Йому протипоказані штампи, заявленість думок, сухість викладу. Логіка викладу й емоційно-експресивне забарвлення мають бути взаємно врівноважені та гармонійно поєднані, публіцистика повинна одночасно впливати, інформувати і бути емоційною [2, 80]. Це пов'язується з такою специфічною ознакою публіцистичного стилю, як відкрита оцінність мови.

Мова мас-медіа гостро потребує експресивних засобів, але "...ця експресія має соціальний характер, вона цілеспрямована, оцінна: метафори, епітети, порівняння виконують тут особливу роль..." [3, 21].

Слід пам'ятати, що стилю мас-медіа характерна одночасність у поєднанні експресії й стандарту, цим зумовлюється прояв двох функцій мови: експресивної і власне інформативної. Через поєднання логічності з емоційним забарвленням проявляється комунікативно-громадська функція засобів масової інформації. Пріоритетним завданням журналіста є досягнення поєднання цих засобів при викладі повідомлення. Це зумовлюється дотриманням таких важливих вимог до мови за-

собів масової інформації, як логічність, інформативність і стандартність. Вони досягаються на мовному рівні завдяки різноманіттю засобів лінгвістики, на яких зосереджується наше дослідження.

Відомо, що певний факт цікавить журналіста не як окремий елемент, а у поєднанні з соціальними оцінками, проте у багатьох текстах факти подаються відокремлено від авторських оцінок, без засобів емоційного забарвлення. Потребує урізноманітнення мовлення з метою уникнення передбачуваності, штампів. Головним завданням мовця стає досягнення емоційного впливу на адресата, не виходячи за межі стандартизації. Подаючи актуальні проблеми суспільства, публіцистика оперує різноманіттям лінгвістичних засобів, одним із яких є одиниці інфраструктури речення, а саме: частини вставних і вставлених конструкцій, деякі слова автора при прямій мові, підрядні з'ясувальні частини складнопідрядних речень, неозначено-особові та інфінітивні речення і т.д.

Ці стандартизовані одиниці інфраструктури речення певною мірою несуть характеристику посередника інформації, представляють емоційну, інтелектуальну, етичну, мовну та інші типи оцінок. Слід зазначити, що переважають вставки, які несуть позитивну чи негативну оцінку автора у суто мовному плані, оскільки після них адресант передає дослівне повідомлення конкретної особи чи групи осіб.

Вставні конструкції, вжиті для зазначення джерела інформації, частково можуть мати оцінку наведених подій, явищ чи предметів, або оцінку джерела інформації. Наприклад, на каналі "1+1" повідомляють: "Пілоти-невдахи, як з'ясувалося потім,...".

Іноді попередньо формується певне ставлення до змісту інформації завдяки використанню епітетів, які в контексті набувають експресивної функції, наприклад: *"Сенсаційне відкриття зробили американські лікарі: ..."*. Автор висловлює особисту точку зору, яка сформувалася у нього відповідно до критеріїв соціуму. Це здійснюється за допомогою влучного, нерозгорненого засобу покращення експресивності мовлення та впливає на формування переконань сприймача інформації.

Поліфункціональність слів носія інформації зумовлюється звуковим комплексом, носієм сенсу, володарем стилістичних характеристик і синтагматичного потенціалу, показником соціальної належності, феноменом, що стимулює різні емоційні стани та реакції. Отже, об'єкт дослідження впливає з мовного оформлення вислову. Беручи на себе відповідальність у посередництві між джерелом інформації і сприймачем цієї інформації, журналіст вдається до таких прийомів представлення джерела:

1. Цитування, яке може виконувати не тільки функцію адресації мовлення, а й давати оцінку повідомленню та його носію. Виходячи з принципу інформативності, іноді доводиться посилатися в одному повідомленні на кілька джерел, при цитуванні яких застосовується контраст, зіставлення, паралелізм. Подібні прийоми допомагають досягти емоційного впливу.

Так, протягом одного випуску новин на каналі "1+1" журналіст підходить до використання цитат за допомогою таких прийомів: *"У поляків були питання: ..."*, *"Перший віце-прем'єр спробував заспокоїти партнерів : ..."*, *"... аргументи такі: ..."*, *"... – вважають чиновники"*, *"... – запевняють органи"*, *"... – попросив керманіч аграрників"*, *"Розповідає Стас Ясинський: ..."*, *"Прем'єр-міністр висловив своє захоплення: ..."*, *"... – повідомила міська влада"*, *"Ще про нововведення Ольга Петровська: ..."*, *"... – заявив Міністр закордонних справ"*, *"Про конфлікт нарешті заговорили російське телебачення: ..."*, *"Далі про тему Олексій Шовко: ..."*, *"Цю гіпотезу наглядно проілюстрував один з російських телеканалів: ..."*, *"Спробувала з'ясувати Ольга Ключова: ..."*, *"... – повідомила українська служба "BBC"*, *"На томість спостерігачі наполягають: ..."*, *"І про те, чим живе світ, далі розповідає Олексій Задорожній: ..."*.

За допомогою цих та подібних вставних конструкцій журналіст, по-перше, ознайомлює адресата інформації із джерелом, яке її надає; по-друге, за допомогою таких предикатів, як *"спробував"*, *"вдалося"*, *"вважають"*, *"запевняють"*, *"попросив"*, *"висловив"*, *"розповідає"*, *"проілюстрував"*, *"повідомила"*, журналіст в опосередкований спосіб висловлює ставлення до інформації, її достовірності, доцільності (зауважуючи ступінь авторитетності першоджерела), наголошує на важливості повідомлення, сповіщає, чи так само емоційно до інформації ставиться адресант, чи відбувається через його посередництво чітка констатація фактів.

Авторські слова при цитуванні також можуть виражати оцінку, давати характеристику особам, про яких йшлося у повідомленні, відбивати ставлення до них автора. Для авторських слів характерна безпосередня вказівка на факт повідомлення та джерела інформації.

2. Підрядні частини складнопідрядних з'ясувальних речень, які виконують функції повідомлення, властиві цитуванню. Вони є засобом створення експресивності у межах стандартизації, оскільки наближають адресата до сприйняття інформації власне з уст посередника-журналіста. Відбувається не просто ознайомлення з конкретним висловлюванням, зробленим джерелом інформації, а певна презентація повідомлення.

Наприклад, *"Грищенко запитував про те, що..."*, *"З конфіденційних джерел стало відомо, що..."*, *"Експерти роблять висновок, що..."*, *"Вони побоюються, що це спричинить прецедент в ООН"*, *"Протестувальники вважають неприпустимим, що..."*, *"На мітингу повідомили, що..."*, *"Лідер фракції наголосив, що..."*, *"Автори мюзиклу вважають, що..."*, *"Автор зазначає, що..."*, *"Степан Гавриш заявив, що..."*, *"лідери трьох фракцій повідомили, що..."*.

Таким чином, використання предикатів типу *"тим часом заявив"*, *"підраховали"*, *"запланувала"*, *"вважають"* у поєднанні зі сполучником підрядності сприяє досягненню більшої ефективності та дієвості мови масової інформації.

3. Вставні та вставлені конструкції здатні поєднувати у собі інформативну та експресивну функції. "Одиниці інфраструктури речення (вставні і вставлені елементи) виражають не тільки оцінку подій, явищ, фактів, осіб, про які йдеться

ся у базовій частині речення, але й є засобом вираження мовної оцінки" [1, 40].

Розглянемо конкретні приклади: *"За попередніми даними слідства, ..."*, *"Нові купюри, за словами банкірів, мають більший ступінь захисту"*, *"Створений новий, унікальний, за оцінкою учасників, орган"*, *"За словами Володимира Литвина, ..."*, *"Як встановило слідство, ..."*, *"За словами вчених, ..."*, *"За повідомленням Ізраїльської армії, ..."*, *"За словами фахівців, ..."*, *"..., як зазначено у статуті, ..."*, *"За словами речника МЗС, ..."*.

Подібні елементи інфраструктури речення можуть містити у собі інформацію про недостовірність джерела повідомлення (*"за попередніми даними"*), про документальність твердження (*"як зазначено у статуті"*), посилання на авторитет того, хто надає інформацію (*"за словами Президента"*), виражати негативну емоційну оцінку (*"на жаль"*, *"на превеликий жаль"*). У даному випадку стандарту властива варіантність, яка захищає його від нудної одноманітності при багаторазовому відтворенні.

4. Неозначено-особові речення, виконуючи функцію введення посилань на джерело, утримуються від точного називання адресанта, хоча

містять у собі певний натяк щодо результатів інформації, як-от:

"В управлінні заперечують закиди про ...", *"У профспілці наразі не бачать підстав бити на сполох"*, *"... не повідомляють"*. Подібні засоби дозволяють утримуватися від повного наведення джерела повідомлення.

Таким чином, елементи інфраструктури речення виступають засобом інформативності та є виразником оцінки, яка виражається змістом інформаційного рівня речення, його мовним оформленням, вказівкою на адресата мовлення, автора прямої мови. Для того, щоб уникати штампів, стандартизованої експресії, необхідно контрастно поєднувати стандарт із рухом, дією думки і почуття, творчим дерзанням і напругою.

1. Грицина В. І. Оцінна функція компонентів інфраструктури речень у публіцистичному стилі // Збірник наукових праць ХДПУ. Вип. 1. Філологічні науки. – Херсон, 1998. – С. 37–44.

2. Мова сучасної масово-політичної інформації / За ред. І. Г. Білодіда та ін. – К.: Наукова думка, 1979. – 251 с.

3. Особливості мови і стилю засобів масової інформації: Навчальний посібник / За ред. А. П. Коваль та ін. – К.: Вища школа, 1983. – 151 с.